

سی سالی که نفت ایران غارت شد

۸ خرداد ۱۳۹۳ ساعت ۱۴:۰۰

این گزارش می‌افزاید که میزان واقعی چپاول ثروت نفتی ایران به دست انگلیس به مراتب بیشتر از ۲/۱ میلیارد دلاری است که بر اساس آمار و ارقام منتشره از سوی خود شرکت برآورد شده است.

مطالب زیادی در ارتباط با تاریخچه نفت ایران نوشته شده است؛ از جمله چندین جلد کتاب درباره تاریخچه شرکت نفت انگلیس، توسط خود آن شرکت منتشر شده است. (۱) ولی نقص عمده این کتب تاریخی، فقر داده‌هاست. علاوه بر این، برخی از این مورخان عمدتاً بر اسناد و مدارک منتشره از سوی انگلیس تکیه کرده و بدین ترتیب از اعتبار کار خود کاسته‌اند. با وجود این، گزارش محرمانه «ملی شدن صنعت نفت ایران» که ظاهراً توسط بانک جهانی تهیه شده بود و در آرشیو وزارت خزانه‌داری ایالات متحده پیدا شد، منبعی غنی از داده‌ها را درباره نفت ایران از سال ۱۹۱۱ تا ۱۹۵۱ به دست می‌دهد. (۲)

تاریخ این گزارش، یعنی فوریه ۱۹۵۲، نشان می‌دهد که سند فوق احتمالاً در طول بحران نفتی سال‌های ۱۹۵۱ تا ۱۹۵۳ برای آشنایی با وضعیت نفت ایران مورد استفاده قرار گرفته، و جزئیات مندرج در سند حکایت از توجه مفرط دولت آمریکا به نفت ایران دارد.

مطالب زیادی نیز درباره عقب ماندگی صنعت در دوران حکومت رضا شاه در بین سال‌های ۱۹۲۱ تا ۱۹۴۱ نوشته است. بانک جهانی در گزارشش در باره اقتصاد ایران می‌نویسد:

«در طول ۴۰ سال اخیر، جمعیت ۱۳ تا ۱۸ میلیون نفری ایران عمدتاً به کشاورزی و تجارت و تولید منسوجات اشتغال داشته‌اند. برغم وفور مواد خام، نیروی کار و دسترسی به دریا، هیچ‌گونه صنایع سنگین یا کارخانه تولید یا فراوری مواد خام بجز نفت در این کشور وجود ندارد. شاید هیچ کشور دیگری در جهان نباشد که با داشتن منابع قابل مقایسه با ایران از لحاظ توسعه اقتصادی به این اندازه عقب افتاده باشد. معهذاً، این کشور بدون شک دارای بزرگترین عملیات نفتی منسجم با پایین‌ترین هزینه تولید در جهان است. ولی این صنعت نفت چه سهمی در اقتصاد ایران داشته است؟»

این گزارش فقدان پیشرفت در ایران را با پیشرفت اقتصادی سریع «سی سال اخیر در ترکیه» که به اندازه ایران از موهبت منابع طبیعی برخوردار نیست» مقایسه می‌کند. (۳) متأسفانه، اقتصاد ایران هیچ سودی از نفت نبرده بود. تولید نفت در ایران در سال ۱۹۱۱ شروع شد. از سال ۱۹۱۱ تا ۱۹۲۰ درآمدی بالغ بر ۳۲۵ هزار لیره (معادل ۶/۱ میلیون دلار) از محل دریافت حق‌الامتیاز نفت نصیب ایران شد. از سال ۱۹۲۱ تا ۱۹۳۱ این مبلغ به ۶۰ میلیون دلار رسید؛ از سال ۱۹۳۱ تا ۱۹۴۱ به ۱۲۵ میلیون دلار، و از سال ۱۹۴۱ تا ۱۹۵۱ به ۲۵۰ میلیون دلار رسید.

در دوره حکومت رضا شاه (۱۹۴۱-۱۹۲۱) درآمد ایران از محل دریافت حق الامتياز نفت بالغ بر ۱۸۵ ميليون دلار بود. اما انعكاس اين درآمد در توسعه ايران مشهود نيست.

درآمد حاصله از محل دریافت حق الامتياز در طول كل دوره ۴۰ ساله (۱۹۱۱ تا ۱۹۵۱) بالغ بر ۱۱۳ ميليون ليره يا ۴۳۵ ميليون دلار می شد. كل سود اعلام شده شرکت نفت انگليس و ايران، منهای سود شرکت های تابعه، در طول اين دوره پنج ميليارد دلار بوده است. به عبارت ديگر، فقط نزديک به هشت درصد از كل سود محاسبه شده از سوی شرکت نفت عايد ايران شد.

گزارش بانک جهانی آشکار می سازد که: «بر اساس اين برآوردها، شرکت [نفت انگليس و ايران] با عدم اجرای درست و توأم با حسن نيّت تعهداتش در چارچوب امتياز داری و با مهندسی کردن نحوه تعويض امتياز داری با قرارداد نامطلوب سال ۱۹۳۳، ايران را از درآمدی بالغ بر ۱۲۰۰ ميليون دلار [معادل ۲/۱ ميليارد دلار] محروم ساخت.» (۴) با معيارهای سال های ۱۹۱۱ تا ۱۹۵۱، و برای کشور فقيری مثل ايران، ۲/۱ ميليارد دلار درآمدی غيرقابل تصور بود. مثلاً در سال ۱۹۲۵، كل مخارج دولت ايران فقط ۲۰ ميليون دلار بوده است. اين گزارش می افزايد که ميزان واقعی چپاول ثروت نفتی ايران به دست انگليس به مراتب بيشتر از ۲/۱ ميليارد دلاری است که بر اساس آمار و ارقام منتشره از سوی خود شرکت برآورد شده است. در طول سال های ۱۹۲۱ تا ۱۹۴۱ رضا شاه بخش عمده ای از ۱۸۵ ميليون دلاری را که انگلیسی ها به ايران پرداخته بودند، سرقت کرد و آنها را به حساب های بانکی خود در لندن، سوييس و نيويورک ريخت. تاريخ سی ساله نفت ايران از سال ۱۹۱۱ تا ۱۹۴۱ را به درستی می توان سی سال غارت و چپاول ناميد.

۱. مثلاً نک: نفت، قدرت، و اخلاق؛ فرمانفرمایان و فرمانفرمایان، خون و نفت؛ الو-ساتن، نفت ايران.

۲. بانک جهانی، «ملی شدن صنعت نفت ايران: چکيده ای از ریشه ها و مسایل» مورخ ۱۹ فوریه ۱۹۵۲؛ در وزارت خزانه داری آمریکا، پرونده شماره ۳۶۲/۷/۳۰۶، سند شماره ۵۴۱.

۳. همان، ص ۳.

۴. همان، ص ۲۱.

کتاب رضاشاه و بریتانیا، موسسه مطالعات و پژوهش های سیاسی

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۲۷۰۳۶/سپ-سالیه-نفت-ایران-غارت>